

Ko e Fakahinohino ki he Matu'a mo e Tauhi Fanau kau ki he Ako ki he Ngaue'anga

ma'a e tamaiki ako 'i he ngaahi ako 'a e pule'anga 'i
NSW mo e tamaiki ako 'oku nau lolotonga
fai 'a e koosi HSC 'i he ako'anga TAFE NSW

Vahe 1

Kau ki he ako ki he Ngaue'anga

- Ko e polokalama ako ki he ngaue'anga ko e kongia ia 'o e ngaahi lesioni 'i he kolisi lotoloto 'a NSW . Ko e polokalama ni 'oku ne faka'ai'ai 'a e tamaiki ako ke nau fakamoleki ha nau taimi 'oku 'osi palani – ha uike – 'i ha ngaue'anga 'oku nau fili ki ai ke hoko ko ha fakalahi mahu'inga ki he'enua ako 'i loki ako.
- Ko e ako ki he ngaue'anga 'oku kau tonu ki he tamaiki ako kotoa 'o e ngaahi ako 'a e pulu'anga NSW mo e ngaahi tu'unga 'oku nau lava.

Ko e ha 'oku mahu'inga ai 'a e ako ki he ngaue'anga?

Ko e ako ki he Ngaue'anga 'oku tokoni ki he tamaiki ako ke:

- ma'u ha fuofua 'ilo ki he feliliuaki 'o e mamani 'o e ngaue'anga mo e ngaue 'oku lahi mo faingata'a ange
- sivi'i 'enua ngaue pe fa'ahinga ngaue 'oku nau feinga ki ai
- fakakakato 'enua koosi 'i he 'ataakai kau ki he ngaue
- ma'u taukei tonu 'i he anga 'oku fiema'u 'e kinautolu 'oku fiema'u kau ngaue
- ma'u mo ha poto'i ngaue hange ko e fetu'utaki he ngaue'anga mo e 'akakai' mo e /pe poto fakangaue fakatefito 'i ha fa'ahinga kautaha, hange ko e lava'i 'a e koosi ako ki ha fa'ahinga lakanga pe ako ngaue (vocational education and training) (VET)
- lahi ange ho'o falala kiate koe mo matu'otu'a ange pehe foki ki he toe lahi ange ho'o 'ilo 'i ho'o kau 'i he 'ataakai 'o e kakai lalahi 'oku toe femo'uekina ange
- fekumi ki he felave'i 'a e ako 'i 'api ako, ako ngaue he TAFE NSW pe 'i he kautaha ako ngaue 'oku 'osi lesisita taautaha pe ko e komiuniti (private or community registered training organisation) (P/C RTO), ako he 'univesiti, mo e ngaue pe ako ngaue he kaha'u
- pulu'i 'enua liliu mo ako ki ha toe ako ma'olunga ange, ako ngaue mo ngaue.

Ko e ha 'a e fa'ahinga polokalama ako lalahi 'e ua ki he ngaue'anga?

Work Experience

- 'Oku kau 'a e tamaiki ako 'i he fakaangaanga lahi ki he 'mamani 'o e ngaue, 'o fa'a hoko 'i he mala'e 'oku fili 'e he tokotaha ako. 'E lava ke sio ai 'a e tamaiki ako ki he fa'ahinga ngaue kehekehe pehe foki ki hano tokanga'i ha ngaue 'oku ne fai fe'unga mo hono tu'unga poto'i ngaue.
- Work experience 'oku langa mei he ngaue, 'ete ngaahi ngaue mo e polokalama ako 'oku lahi mo faingata'a ange

pehe foki ki he ngaahi koosi kehe mo e ngaahi 'ekitiviti ki he palani ngaue he ako.

- Ko e ngaahi polokalama ni 'oku fa'a fuofua fai 'i he kalasi 9 mo e 10. Tanaki mai mo e ngaahi faingamalie kehe 'e ala 'ata he kalasi 11 mo e 12.

Work Placement

- Work placement 'oku kau ai 'a e tamaiki ako he kalasi 11 mo e 12 'oku nau ako ki he ngaahi koosi 'oku tali 'e he ngaue ke hoko ko e kongia 'o'enua koosi Sivi Hu ki he 'Univesiti (Higher School Certificate) (HSC). kau ai 'a e Ngaue Fakapisinisi (Business Services), Langa (Construction), Fakafiefia (Entertainment), Talikakai (Hospitality), Tekinolosia e Fakamatala (Information Technology), Uakamea mo e 'enisinia (Metal and Engineering), Ngaue Koloa Fakanatula (Primary Industry), Fakamovetevete (Retail) mo e Takimamata (Tourism).
- Ko e ngaahi koosi akoako ngaue ko 'eni 'e lava ke fakahoko 'e he 'api ako pe ako'anga 'a e TAFE NSW , pe taimi 'e ni'ihii 'e he kautaha ako ngaue 'oku 'osi lesisita taautaha pe ko e komiuniti (private or community registered training organisation) (P/C RTO), 'oku toe 'iloa ko e 'tokonaki taautaha' ('private provider') kuo 'osi aleapau mo e 'api ako ke nau fai 'a e fa'ahinga koosi ki he tamaiki ako 'oku makatu'unga ha fa'ahinga ngaue.
- Work placement ko e **fiema'u pau 'i he HSC** ki he ngaahi koosi 'oku hiki atu 'i 'olunga. Lolotonga 'a e work placement, ko e kautaha 'oku nau talitali 'a e tamaiki ngaue te nau tokanga'i 'a e tamaiki ako lolotonga 'oku nau hoko ko e kau pole ngaue 'i he ngaue'anga 'a e kautaha, ako mo fakalahi 'a e fa'ahinga 'ilo ki he ngaue ko ia 'a ia kuo 'osi ako ki ai e tokotaha ako ngaue 'i 'api ako, TAFE NSW pe 'i he P/C RTO.
- Work placement 'oku ngaue'aki 'e he kau faiako ke tanaki 'a e ngaahi fakamo'oni ki he 'ilo 'oku ma'u 'e he tamaiki ako 'i he tu'unga faka-falengaue. 'E ala hoa 'eni mo e tokotaha fe'unga 'oku 'osi taau ke ne sivi'i 'a e ngaue'anga.
- Ko e poto 'o e tamaiki ako fakatatau ki he tohi fakamo'oni ako mei ha fa'ahinga ngaue VET 'a ia 'oku 'ilo 'i 'Aositelelia kotoa.

'Oku toe 'i ai ha polokalama ako ki he ngaue'anga?

- 'Io. 'Oku kau heni 'a e ngaahi polokalama ako ki he ngaue lahi mo faingata'a ange, ako ki he komiuniti, mo e polokalama fakahinohino 'a e tamaiki ako 'oku taki 'e he ngaahi kautaha he ngaue'anga.

community learning
career futures
employment related skills
parents carers partnerships
workplace learning

Kapau 'oku faingata'a ke mahino 'a e tohi fakamatala ni pe 'oku ke fiema'u ha toe fakamatala lahi ange, kataki 'o ta ki he Ngaue Fakatonulea he Telefoni he 131 450, kole ha fakatonulea 'i he lea faka-Tonga pea ke kole ange kiate kinautolu ke telefoni ki he 'api ako, pe ko e feitu'u 'oku ke fiema'u he 'api ako TAFE NSW pe P/C RTO ma'au. Ko e ngaue ni 'oku ta'etotongi pe kiate koe.

Vahe 2

Ko e founa 'o e Ngaue 'a e Ako ki he Ngaue'anga

- Ko e ngaahi polokalama ako ki he ngaue'anga 'oku fa'ufa'u mo tali 'e he ako, mo e me'a 'oku kau ai e TAFE NSW pe ha alepau 'a e P/C RTO.
- Ko e lahi taha 'o e tamaiki ako te nau ma'u 'a e faingamalie ke kau 'i he ako ki he ngaue'anga 'i ha taimi lolotonga 'enau kei 'i he kolisi.
- Ko e vahe ki he ngaue'anga 'oku fokotu'utu'u ki he tamaiki ako 'oku tu'unga mei he'enua ngaue he koosi, palani ki ha'anau ngaue pe ngaahi ako kehe.
- Ko e tamaiki ako 'oku nau kau he ngaahi 'ekitiviti 'oku fokotu'utu'u 'e he kau faiako ki mu'a pea fai 'a e vahe ki he ngaue'anga ke lava 'a e tamaiki ako 'o mateuteu ki he taukei ni.
- Ko e tamaiki ako 'oku tokanga'i 'e he kautaha 'oku nau ngaue ki ai pe tokotaha supavaisa 'oku 'osi fokotu'u 'i he ngaue'anga. Ko 'enua ngaue ke fakapapau'i 'oku fai 'e he tamaiki ako 'a e ngaahi 'ekitiviti 'oku taau ke faka'ai'ai mo pole'i kinautolu.
- Ko ho 'api ako, ako TAFE NSW pe P/C RTO 'oku 'i ai foki honau fatongia ke tokanga'i e tamaiki ako 'i he ngaue'anga. 'E 'i ai ha faiako te ne fai ha 'a'ahi fakasupavaisa pe telefoni ki he kautaha 'oku nau ngaue ki ai pe supavaisa he ngaue'anga mo e tamaiki ako ke vakai'i 'a e fakalalaka mo e lelei 'a e tamaiki ako. Kuo pau foki ke fai mo hano muia 'o e tamaiki ako 'osi hono vahe ki he ngaue'anga.

'Oku fefe hano ma'u 'e he tamaiki ako ha lakanga?

Ko e konga pe 'eni e ngaahi founa 'oku fakahoa'aki 'a e tamaiki ako ki he ngaahi lakanga.

- Ko e 'api ako, pe kapau 'oku kau ai 'a e ako TAFE NSW pe ko e P/C RTO 'oku nau ma'u 'a e ngaahi lakanga he ngaue'anga pea nau toki vahevahe kinautolu fakatatau ki he fiema'u 'a e kautaha mo e manako 'o e tamaiki ako, nau fiema'u mo e ngaahi palani ki he ngaue he kaha'u.

- Ko e tukupau 'o e HSC VET **work placements** 'oku ma'u ia mei he Ngaue Fakataha mo e Komiuniti Fakafeitu'u (Local Community Partnerships) (LCPs) na'e fokotu'u ke ne fakafetu'utaki 'a e ngaahi vahe holo ki he ngaahi ngaue'anga. 'E fakahoa 'e he faiako 'a e tamaiki ako ki he vahevahe feitu'u ngaue lelei 'oku 'omi mei he LCP.
- 'Oku kumi 'e he tamaiki ako 'a e lakanga ki he'enua **work experience** 'aki 'a e pou pou mei he ako mo 'enua matu'a pe tauhi fanau pea fakahu ia pe he'e tali 'e he 'api ako pe kapau 'oku 'ata, 'e he ako TAFE NSW . Ka 'oku ma'u 'e he tamaiki ako hanau lakanga mei ha kautaha ke fakangaue'i kinautolu, 'e hanga leva 'e he 'api ako pe ako TAFE NSW 'o 'o'ange 'a e ngaahi fakahinohino mo e tohi talateu ki he kautaha.

Ko e ha e ta'u 'e lava 'a e tamaiki ako ke kau ai?

Ko e tamaiki ako 'oku 'osi ta'u 14 pe lahi ange 'e lava ke nau kau. 'Oku 'i ai 'a e fakangatangata 'i he taimi 'oku kau ai 'a e tamaiki ako kapau 'oku nau si'i hifo he ta'u 15.

Ko e fe 'a e taimi 'oku fai ai 'e he tamaiki ako 'a e ako ki he ngaue'anga?

- Ko e 'api ako, ako TAFE NSW pe P/C RTO 'oku nau fili pe ko e fe taimi he lolotonga e ta'u 'e fai 'a e ngaahi 'ekitiviti ki he ako ki he ngaue'anga pea ko e fe 'a e tamaiki ako 'e kau ai, pea 'oku nau fa'a fealea'aki mo e komiuniti. Te nau 'oatu kiate koe 'a ia ko e matu'a pe tauhi fanau 'a e fakaikiiki 'o e polokalama takitaha.
- 'Oku fiema'u ke 'alu 'a e tamaiki ako ki he ngaue'anga he 'aho kotoa 'o e polokalama.
- Koe'uhi ko e kau 'a e ako ki he ngaue'anga he konga 'o e ngaahi leseni, 'oku fakahoko ai 'a e ngaahi polokalama lolotonga 'a e teemi ako pe TAFE NSW.
- Ko e polokalama ako ki he ngaue'anga ki he kalasi 9 mo e 10 'e lava pe ke toki fai lolotonga 'a e fai e ako he teemi.
- Ko e tamaiki ako 'oku si'i hifo he ta'u 15 he 'ikai lava ke nau ngaue kimu'a he 7 pongipongi pe 'osi 'a e 6 efiafi.
- Tukukehe ha fa'ahinga 'uhinga makehe, 'e ala fakangofua 'e he puleako (Principal) 'a e ako he ngaue'anga ha tokotaha 'oku Kalasi 11 pe Kalasi 12 lolotonga 'a e tutuku. 'Oku 'ikai kau heni 'a e ngaahi 'aho malolo he Kilisimasi .
- Ko e ako ki he ngaue'anga 'e lava ke fakaloloa atu ki he faka'osinga 'o e uike 'aki 'a e ngofua makehe mei he puleako, 'o kapau pe ko e ngaue he faka'osinga 'o e uike ko e fiema'u mahu'inga ia 'a e ngaue.

Ko e ha e mama'o e fiema'u ke 'alu ai 'a e tamaiki ako?

- Ko e lahi taha 'a e feitu'u 'oku vahe ki he ngaue 'oku ofi pe ki he fe'alu'aki mei 'api.
- 'E lava ke 'oange ha ngofua makehe ki ha feitu'u ngaue 'oku kau ai 'a e nofo'anga mama'o mei 'api. Ko e ngofua makehe ko 'eni 'oku makatu'unga ia 'i he fakamo'oni ko hono mahu'inga fakaako ki he tokotaha ako 'oku makehe 'aupito. 'Oku toe makatu'unga foki 'i ha fokotu'utu'u fakafiemalie ki hano tokanga'i he ngaue'anga, fefononga'aki, nofo'anga mo hono tokanga'i he po'uli.
- 'Oku tatataha ke fakamafai'i ha vahe ngaue ki ha vahe fonua kehe ngata pe ka 'oku tu'u 'a e ako pe ofi ki he ngata'anga 'o e vahe fonua pe 'oku 'ikai ke 'i ai ha kautaha ngaue pehe 'i NSW. Kapau 'oku ke fakakaukau ki ha feitu'u ngaue 'i ha vahe fonua kehe 'oku totonu ke ke fuofua fetu'utaki ki he 'api ako pe ako TAFE NSW 'oku kau ai.

'Oku ha leva 'a e ngaahi fokotu'utu'u ki he fe'alu'aki?

- 'Oku fiema'u 'a e ngaahi matu'a mo e tauhi fanau ke nau tokoni ki he tamaiki ako ki hono palani mo fokotu'utu'u fakalelei 'enau 'alu. Ko e 'api ako, ako TAFE NSW pe P/C RTO kuo pau ke nau poupuu hono palani 'o e fe'alu'aki 'i he me'a 'a e pule'anga.
- Ta ki he **Transport InfoLine** he 131 500 pe vakai ki he tu'asila he 'initaneti **www.131500.com** ki he taimi tepile mo e ngaahi fakamatala kehe kau ki he fe'alu'aki 'i he me'a 'a e pule'anga.
- 'Ete hoko ko e matu'a pe tauhi fanau 'oku pau keke fiemalie ko e ngaahi fokotu'utu'u ki he fe'alu'aki 'oku lava ke fai lelei 'i 'e ho'o tama. Kapau 'oku 'i ai ha me'a teke hoha'a ki ai, 'oku totonu ke ke alea'i tonu ia mo kinautolu 'oku nau fokotu'utu'u 'a e polokalama.
- Ko e fe'alu'aki kotoa 'oku fai hono fakamole 'e he tokotaha ako. 'Oku 'i ai 'a e 'amanaki teke tokoni ki he fakamole 'ene fe'alu'aki 'i he taimi ko ia 'oku fai ai 'a e polokalama ako he ngaue'anga.
- Ko e totongi vaeua 'oku 'ata ki he 'alu he lelue, pasi, mo e vaka 'a e pule'anga. 'Oku ala fai foki 'i he ngaahi pasi taautaha.
- Kapau 'e fiema'u, 'e hanga 'e ho'o ako 'o fai hano alea'i ha fakamo'oni ki ho ta'u pe kaati ke fakamo'oni 'i ko e ke 'ave ki he tamaiki ako 'o ka nau kole.

Ko e ha 'a e ngaahi me'a 'oku fiema'u ke tali?

- Ko e 'api ako, pe ko hai 'oku kau he ako TAFE NSW pe ko e P/C RTO 'oku nau fiema'u keke fakangofua 'a e tokotaha

ako ke kau 'i he 'ekitiviti kotoa 'oku fai ki he ako ki he ngaue'anga.

- Ko e 'ekitiviti takitaha he ngaue'anga kuo pau ke hiki 'i he Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako (Student Placement Record) 'oku 'oange ki he tokotaha ako.
- Ko e Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako kuo pau ke fakamo'oni ai ia, kautaha 'oku ngaue ki ai, pea mo koe, kimu'a pea toki tali faka'osi 'e he 'api ako, pe ko e ako TAFE NSW pe ko e P/C RTO. 'I he taimi 'oku tali ai 'a e feitu'u ke ngaue ai, 'oku 'oatu leva ho'o tatau 'o e Lekooti Kakato 'o e tokotaha ako e feitu'u ke ngaue ai. Katakai tauhi ko ha tohi ke faingofua hono fakamo'oni'aki.
- Taimi 'e ni'hi, ko e kautaha 'oku ke fie ngaue ki ai pe ko e taimi 'oku kole ke fai ai 'a e ngaahi 'ekitiviti he ngaue'anga ho foha pe 'ofefine 'oku 'ikai ke lava 'o ma'u. 'Oku fiema'u leva ke ke alea'i 'eni mo e 'api ako pe ko e ako TAFE NSW .
- Ko e 'api ako , ako TAFE NSW pe P/C RTO kuopau ke nau fiemalie ko e feitu'u 'oku vahe mai ki he ngaue 'oku malu pea taukei fe'unga ki he tokotaha ako pea ko ia ko honua fatongia ke tokanga'i ia 'e lava lelei.
- Ko e kautaha 'oku ngaue ki ai kuo pau ke ne fakaha mai 'i he Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako 'a e anga hano tauhi ke malu 'a e tokotaha ako lolotonga 'ene 'i he ngaue.
- Ko e tu'unga ki hano tali 'o e feitu'u ngaue ki he koosi HSC VET mo ha toe ako ki he ngaue'anga he ngaue langa, kuopau ke fakakato 'e he tamaiki ako 'a e fa'ahinga ako ngaue ki he malu mo e mo'ui lelei he ngaue'anga (occupational health and safety training) kimu'a pea toki fai 'a e vahe ki he feitu'u ngaue. Ki ha toe fakamatala 'oku lahi ange, kataki fetu'utaki ki he 'api ako, pe ko e ako TAFE NSW pe ko e P/C RTO.

'Oku ma'u ha vahe 'eku tama?

- 'I'ikai. Ko e tamaiki ako 'oku fakakalasi ko e 'ngaue tau'ataina' pea ko ia ai 'e 'ikai totongi. 'Oku 'ikai fiema'u 'a e kautaha 'oku nau ngaue ki ai ke 'oange ha'anau totongi fakatatau ki he lao ki he vahenga 'a e Pule'anga mo e Vahe Fonua 'oku ne pule'i ha fa'ahinga ngaue, ko e Lao ki he 'Aho Malolo Fakata'u 'a NSW (NSW Annual Holidays Act) pe ko e Lao ki he Totongi Huhu'i ki he Kau Ngaue (Workers' Compensation Act).
- Ko e Department of Education and Training 'oku ne fai hono malu'i 'a e tamaiki ako 'i he ngaahi polokalama ako he ngaue'anga. Ka, ko e totongi malu'i 'oku **'ikai 'aonga** ki ha tokotaha ako 'oku vahe mei he polokalama ako he ngaue'anga.
- 'Oku 'i ai 'a e me'a 'e **taha** 'oku kehe pea ko e taimi 'eni 'o ka 'i ai ha ngaue fakataimi ho foha pe 'ofefine pea 'oku ne faka'aonga'i 'a e ngaue ko ia ki he ngaahi fiema'u tukupau 'a e HSC VET ki he feitu'u ke ngaue.

community learning
career futures
employment related skills
parents carers partnerships
workplace learning

- Ko e fokotu'utu'u ko 'eni kuopau ke alea'i mo e kautaha 'oku ngaue ki ai pea tali 'e he 'apiako, pea ka 'oku kau ai 'a e ako TAFE NSW pe P/C RTO.
- 'I he 'ene pehe, 'oku 'ikai leva ngaue tau'ataina 'a e tokotaha ako, pea ko e fokotu'utu'u ki he malu'i 'a e kautaha 'oku fai ia ki he tokotaha ako.

'Oku fefe 'a e ngaahi laiseni mo e ngaahi ngofua?

- 'Oku 'ikai tonu ke fai 'e he tamaiki ako ha ngaue 'oku fiema'u ki ai ha ngofua pe laiseni tukukehe ka 'oku nau 'osi ma'u 'a e ngofua pe laiseni 'oku fiema'u ki ai pea ko e 'ekitiviti 'oku felave'i tonu mo e ola 'o e ako 'i he vahe ki he ngaue.
- Ko e ngaahi fakaikiiki 'o e 'ekitiviti 'oku fiema'u ki ai ha ngofua pe laiseni kuopau ke fakakau 'i he Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako (Student Placement Record) pea tali 'e he ngaahi fa'ahi (kau ai 'a e ngaahi matu'a mo e kau tauhi fanau) kimu'a pea toki fai 'a e vahe ki he ngaue.

Vahe 3

Tauhi 'a e Tamaiki Ako ke Malu

- Ko e taimi kotoa pe ko e hao 'a e tamaiki ako mo e malu'i 'o e tamasi'i/ta'ahine 'oku ma'olunga taha hono mahu'inga ki he Department of Education and Training (Ko e Potungau). 'Oku kau heni 'a e taimi 'oku kau ai 'a e tamaiki ako ki he ngaahi polokalama ako ki he ngaue'anga.
- Ko e fetu'utaki lelei mo fai ma'u pe mo e ngaahi matu'a mo e kau tauhi fanau pea mo e kautaha 'oku nau ngaue ki ai 'a e tafa'aki mahu'inga 'o e ngaahi polokalama ako ki he ngaue'anga.
- 'Oku 'ave 'e he Potungau ki he ngaahi kautaha 'omi ngaue 'a e *Tohi Fakahinohino ki he Ngaahi Kautaha ki he Ako he Ngaue'anga (An Employer's Guide to Workplace Learning)* ke tokoni ki he ngaahi kautaha ke 'ai ke malu mo ha ngaahi faingamalie lelei ki he tamaiki ako ke nau ako 'i he ngaue'anga. Ko e fakaikiiki he *Fakahinohino ki he ngaahi Kautaha* 'oku kau ai 'a e fale'i kau ki he to'utupu mo e ngaahi me'a ki he malu, ngaahi 'ekitiviti 'oku tapu pea mo fakafe'iloaki 'a e tamaiki ako ki he ngaue'anga.
Ko e tohi fakahinohino 'oku 'i ai 'a e ngaahi fakamatala mahu'inga kau ki he ngaahi me'a ki hono malu'i 'o e tamasi'i/ta'ahine. 'Oku fiema'u 'a e ngaahi kautaha ke fakapapau'i 'oku 'ilo'i 'e he 'enau kau ngaue 'a e fatongia makehe ko ia fekau'aki mo e ngaue fakataha mo e tamaiki ako.
- Ko e kau ngaue he potungau kuo pau ke nau lipooti ha 'uhinga lelei 'oku mahalo'i ai ha tama pe talavou/finemui 'oku ne 'i he tu'unga fakatu'utamaki. 'Oku toe fiema'u foki ke nau lipooti ha ngaahi talanoa tukuaki'i 'a e kautaha pe ko 'ene kau ngaue 'i he tafa'aki ki he malu'i 'o e fanau.

- Ka 'i ai ha to'onga 'oku natula ke pa'usi'i ha tokotaha ako 'oku 'ikai ke tali ia pea 'e iku ke fai leva ha ngaue ki ai. 'E lava 'e ha kautaha pe tokotaha ngaue he Potungau ke tala ki he Puleako (Principal) he 'api ako pe ko e Pule he ako TAFE NSW kau ki he ngaahi tukuaki'i ha tokotaha ngaue 'i he 'elia 'o e malu'i 'o e fanau. 'I he 'uhinga ni, ko e kau ngaue 'oku kau ai 'a e kautaha.

Ko e Puleako pe Pule he ako TAFE, pehe mo ia, 'oku fiema'u ke ne tala ki he Potungau ki hono Fakahoko mo e To'onga 'a e kau Ngaue (Employee Performance and Conduct Unit) 'a ia te nau lava ke hoko atu hono vakai'i kapau 'oku taau. Kae 'uma'a, 'a e ngaahi me'a mamafa na'e pehe na'e hoko ke lipooti ki he Department of Community Services mo e /pe ka 'oku kau ki he NSW Police.

- Ka 'oku palani 'a e tamaiki ako ke fai ai 'enau polokalama ako ki he ngaue'anga 'i ha ngaue'anga felave'i mo e fanau, hange ko ha 'api ako, senita ki he tokanga'i 'a e fanau pe falemahaki, ko ho'o tamasi'i/ta'ahine 'oku fiema'u ke ne fua fakafonu 'a e foomu 'Oku Tapu ke Ngaue (Prohibited Employment Declaration). Ko e 'ai 'eni ke fakapapau'i ko e kakai taau pe 'oku ngaue mo e fanau pea ko e fiema'u pau ia 'i he fakahinohino 'o e Commission for Children and Young People. Ko e 'api ako pe ako TAFE NSW pe P/C RTO te nau batu 'a e tatau 'o e foomu ki he tamaiki ako 'oku nau fiema'u ke fakafonu ia.

'Oku fefe 'a e me'a fakafokifa?

Lolotong 'oku fai e tokanga ki hono fakahokohoko 'o e polokalama ako ki he ngaue'anga pea meimei ko e vahe ki he ngaahi ngaue 'oku 'ikai hano palopalema, 'e ala 'i ai pe me'a si'i pea ta'e amanekina he taimi ka hoko ai ha fehalaaki.

Ko e Potungau 'oku 'i ai pe 'a e kupu 'oku tu'utu'uni ai ke poupou'i 'a e tamaiki ako 'oka nau fehanganagai mo ha me'a fakafokifa. Ko e taha 'a e fiema'u ko e tokotaha ako ke 'i ai ha'ane **fetu'utaki'anga he me'a fakafokifa** he houa 'oku vahe ai he ngaue pea ko e taha 'oku 'i ai 'a e ki'i kaati ki he Malu mo e Me'a ke fai ka hoko ha me'a *Fakafokifa – Kaati Fetu'utaki 'a e Tamaiki Ako (Safety and Emergency Procedures – Student Contact Card)* 'oku 'iate kinautolu lolotonga 'a e taimi vahe ki he ngaue 'o fakaha ai pe ko hai 'e fetu'utaki ki ai ka hoko ha me'a fakafokifa. Ko e kaati 'oku fa'a hange pe ko e lahi 'o e kaati pangike pea 'e lava ke ngaue'aki ta'e ha mai. 'E lava ke 'i ai mo ha fale'i ki he 'ene malu.

- *Ko e Founa ki he Malu mo e Me'a Fakafokifa – Kaati Fetu'utaki 'a e Tamaiki Ako* 'oku 'ai 'e he 'apiako 'o e tokotaha ako, pe ko e ako TAFE NSW pe ko e P/C RTO. 'Oku fakafonu 'e he tokotaha ako 'a e fakaikiiki ki he fetu'utaki ke ngaue'aki ki he me'a fakafokifa, 'aki hano tokanga'i pe to'o mei he fakamatala 'oku ha he foomu Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako (Student Placement Record) 'oku 'osi

fakafonu. Ko e Kaati 'oku ngaue'aki pe 'e he tokotaha ako – pea 'i he me'a fakafokifa pe.

- Lolotonga 'a e **houa pisinisi totonu**, kapau 'oku tui mo'oni ho'o tamasi'i/ta'ahine 'oku ne 'i he tu'unga fakatu'utamaki ka 'oku 'ikai lotoma'u ke 'ohake 'a e me'a ko ia ke 'ilo 'e he kautaha 'oku ngaue ki ai, pe supavaisa he ngaue'anga, 'oku totonu ke telefoni leva 'a e tokotaha ako ki he **fetu'utaki'anga kuo 'osi fokotu'u** na'e 'omai 'e he 'api ako, pe ko e ako TAFE NSW pe P/C RTO pea 'oku lisi 'i he 'enau Kaati Fetu'utaki 'a e Tamaiki Ako. Kapau 'oku nau lavea lahi, 'oku totonu ke nau fetu'utaki atu kia koe. Ko e fakaikiiki ho fetu'utaki'anga telefoni 'oku lekooti 'i he Kaati.
- Kapau 'oku 'ikai ha faiako fe'unga 'e lava ke ne tali ke hoko ko e fetu'utaki'anga ha me'a fakafokifa, kau ai 'a e houa 'oku 'osi ai 'a e kalasi 'oku nau fehanganagai ai mo e 'osi 'a e houa pisinisi totonu, pea he'ikai leva ke fai ha vahe ki he ngaue he ngaahi houa ko ia.
- 'I he ngaahi me'a 'oku si'isi 'i 'aupito, fa'a 'i he Kalasi 11 mo e 12, 'e ala fakaloloa 'a e vahevahe ki he ngaue **kitu'a he ngaahi houa pisinisi totonu**. 'E fakaha 'eni 'e he ako, pe ko e ako TAFE NSW pe P/C RTO he Lekooti Vahevahe Ngaue 'a e Tokotaha Ako. Kapau 'oku tui 'a e tokotaha ako 'oku nau 'i ha tu'unga fakatu'utamaki lolotonga 'a e piliote 'i tu'a he taimi pisinisi totonu, kuopau ke nau fetu'utaki atu kiate koe, ko 'enau **matu'a pe tauhi fanau**. 'Oku 'IKAI ke fiema'u ke ke fakatotolo'i pe fakalelei'i ha me'a: hanga 'o fakamavahe ho foha pe 'ofefine mei ha fakatu'utamaki 'e hoko ki ai. Ko e fatongia ia 'o e ako, pe ko e ako TAFE NSW pe ko e P/C RTO ke muimui 'a e me'a na'e hoko 'i he ngaue'anga 'i he vave taha 'osi ho'o hanga 'o lipooti. Te nau tala atu hono ola.
- Ki he piliote pe **'i tu'a he ngaahi houa pisinisi totonu**, te ke ala faka'amu ke fili ha taha lahi falala'anga 'oku falala ki ai 'a e tokotaha ako ke fetu'utaki ki ai ko ho fakafongia. Ko e fakaikiiki 'o e tokotaha ko ia kuo pau ke 'ai he Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako kuopau ke nau fakamo'oni ai. He'ikai ko e fetu'utaki 'a e kautaha 'oku ngaue ki ai pe ko e taha 'o 'enau kau ngaue, pe ko e kaume'a tangata pe kaume'a fefine 'o e tokotaha ako.
- **Ko koe, pe ko e fetu'utaki na'a ke fili**, kuopau ke ne lipooti ha me'a fakafokifa 'oku kau ai 'a e tokotaha ako lolotonga 'a e piliote 'o e vahe ngaue 'i tu'a mei he ngaahi houa pisinisi totonu ki he 'api ako 'a e tokotaha ako, pe ko e ako TAFE NSW pe P/C RTO. Kuopau ke fai 'eni he vave taha he 'osi pe 'a e me'a na'e hoko, hange ko 'eni, ko e vave taha he 'aho hoko mai. 'E fai leva 'e he 'api ako pe ko e ako TAFE NSW pe ko e P/C RTO 'a e ngaue ki he me'a na'e hoko pea fai mo e ngaue 'oku fe'unga ki ai.
- Kimu'a he tali faka'osi 'e he 'api ako, pe ko e ako TAFE NSW

pe P/C RTO, 'oku mahu'inga ke ke fuofua 'ave 'a e fakaikiiki ki he fetu'utaki mo e **fika Medicare** 'i he vahe ki he Matu'a/Tauhi Fanau 'o e Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako. Ko e fika Medicare 'oku 'ai na'a fiema'u ha me'a fakafaito'o lolotonga e vahevahe ngaue. Ko e tamaiki ako 'oku 'ikai te nau ngofua ki he fika Medicare te nau mei fiema'u ke lekooti 'a e fakaikiiki 'o e fetu'utaki ki he 'enau toketa (GP). Ko ho'o tokoni 'oku fu'u hounga 'aupito.

- Ko e fika Medicare 'oku fiema'u ke lekooti 'e he tokotaha ako 'i he 'enau *Kaati ki he Malu mo e me'a ke fai ka hoko ha me'a fakafokifa – Kaati Fetu'utaki 'a e Tamaiki Ako*.
- Kapau 'oku 'i ai ha'o fa'ahinga fahu'i kau ki he fokotu'utu'u ki he vahe ki he ngaue ho'o tamasi'i/ta'ahine, kataki fetu'utaki ki he 'api ako pe ako TAFE NSW. 'Oku kau heni 'a e kole ke vahe ke ngaue 'a e Kalasi 8 – 10 'e ngali fakaloloa ki tu'a he ngaahi houa pisinisi totonu.

Vahe 4 Kupu ki he Malu'i mo e Totongi ha Maumau

Ko e Potungaue 'oku 'i ai 'a e ngaahi kupu ki hono malu'i 'o e tamaiki ako mo e kautaha 'oku nau ngaue ai, kau ai:

- fokotu'utu'u ki he malu'i 'a e tamaiki ako ka nau lavea lolotonga 'a e ako he ngaue'anga, kau ai 'a e 'alu mo e foki mei he ngaue'anga. 'Oku fiema'u 'a e ngaahi matu'a mo e kau tauhi fanau ke nau 'uluaki 'eke mei he Medicare mo e kautaha ki he mo'ui lelei fakatautaha kimu'a pea toki fai ha kole ki he Potungaue ke ne totongi 'a e fakamole 'oku toe
- malu'i 'a e kautaha 'oku ngaue ai na'a fai ha 'eke kiate kinautolu 'i ha hoko ha lavea ki ha tokotaha ako pe totongi huhu'i ha maumau ki ha koloa ko e fakatupu 'e he tokotaha ako he polokalama ako ki he ngaue'anga. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi founa ki ai.

Kapau 'oku 'i ai ha tokotaha ako 'oku kei 'i ai hano lavea lahi tupu mei he 'ene kau he polokalama ako ki he ngaue'anga na'e 'osi tali, 'e fakapapau 'i he Potungaue he'ikai kovi ange kinautolu 'i he ni'hi 'oku nau ngaue totongi pea 'oku nau lavea pehe pea 'oku malu'i kinautolu 'e he Lao ki he Totongi Huhu'i ki he kau ngaue (Workers' Compensation Act). 'I he 'uhinga ko ia, 'oku ngaue'aki ai 'e he Potungaue 'a e Lao ki he Totongi Huhu'i ki he Kau Ngaue 'a NSW (NSW Workers Compensation Act) 'a ia ko e fua'anga ia ke totongi huhu'i 'a e tamaiki ako 'i he totongi fakafaito'o mo hano fakaakeake. Koe'uhi ko e 'ikai totongi 'a e tamaiki ako, ko e totongi huhu'i leva 'oku 'ikai kau ai 'a e mole 'a e pa'anga hu mai. Ka 'oku tatau pe mo e kau ngaue totongi, 'oku 'i ai 'enau totonu he lao 'oku tau fakataha ai (common law) ke 'eke ha totongi huhu'i kapau 'e lava ke

community learning
career futures
employment related skills
parents carers partnerships
workplace learning

fokotu'u ko e lavea na'e tupu mei he ta'etokanga 'a e kautaha na'e ngaue ai, Potungaupe pe ha toe taha kehe.

Ko e ngaahi kupu ko 'eni ki he malu'i 'oku 'ai pe ia ki he polokalama ako ki he ngaue'anga kuo 'osi tali 'e he 'api ako, pe 'oku kau ai ne tali 'e he ako TAFE NSW, pe ko e P/C RTO ki he vahe ngaue ki tu'a pe. Ko hono tali 'eni 'oku lekooti he Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako (Student Placement Record).

Ko e P/C RTO te ne 'omai 'a e fokotu'utu'u ki he malu'i ki ha tokotaha ako 'oku vahe ki ha ngaue 'i he 'enau kautaha. Kae kehe, ko e 'api ako ho foha pe 'ofefine te nau kei fatongia pe ke tokanga'i lolotonga 'oku ne kau 'i ha koosi 'oku fai taautaha pe faka-komiuniti RTO (P/C RTO) 'a ia ne 'osi fai e aleapau ke fai e koosi ki he tamaiki ako. 'Oku nau fetu'utaki ma'u pe mo e P/C RTOs hono fokotu'utu'u 'a e polokalama vahe ki he ngaue'anga kihe tamaiki ako honau 'api ako.

Vahe 5

Ko e ngaahi Founa Lelei ke Tokoni'i Ho'o Tama

Kimu'a pea toki fai 'a e fokotu'utu'u ki he vahe ki he ngaue lau 'a e ngaahi fakamatala kau ki he ako ki he ngaue'anga 'oku 'omai 'e kinautolu 'oku nau fa'ufu'u pea ke 'alu ki he ngaahi fakataha fekau'aki mo e fakamatala ki ai. Kapau 'oku 'ikai te ke fakapapau'i ha me'a, kataki 'o 'eke ange ke toe fakamatala'i ke mahino ange.

Faka'ai'ai ho foha pe 'ofefine ke:

- alea'i 'a e ngaahi me'a 'oku nau manako ke ngaue ai mo e fakahokohoko e ngaue 'oku nau sai'ia ai
- fakatotolo ki he ngaahi ngaue 'oku nau sai'ia ai mo e ngaahi ngaue mei mei tatau mo ia, hange ko 'eni – ngaue'aki 'a e tu'asila he 'initaneti ki he ngaue ki he fakamatala fakafonua ki ha'o ngaue www.myfuture.edu.au
- fakafonu 'a e peesi 'e ua e Workplace Learning Research 'i he 'enau Tohi ki he Taukei Felave'i mo e Ngaue (*Employment Related Skills Logbook*)
- alea'i pe ko e ha 'enau me'a 'oku palani ke ako mei he vahe ke ngaue pe fehu'i te nau ala 'eke ki he 'enau supavaisa pe ko e kautaha te nau ngaue ki ai
- 'ai ke 'ilo pe ko e ha e toe me'a 'oku fiema'u 'e he tokotaha ako ke fai ke mateuteu ki he vahe ki he ngaue. Hange ko 'eni, fakakakato 'a e ngaahi 'ekitiviti kimu'a he vahe ki he ngaue mei he 'api ako pe kapau 'oku kau ai 'a e ako TAFE NSW pe P/C RTO.

'I ho'o hoko ko e matu'a pe tauhi fanau te ke lava foki 'o tokoni 'aki ha'o:

- fakahinohino 'a e 'api ako ki ha feitu'u 'oku fe'unga ke

ngaue'aki 'oku ke 'ilo ki ai pe te ke lava 'o 'omai

- fakahinohino 'a e 'api ako, pe kapau 'oku kau ki ai 'a e ako TAFE NSW pe P/C RTO ha fa'ahinga vaivai'anga, tu'unga fakafaito'o, faito'o, me'a te ne fakatupu ha kovi ki he sino, pe fakangatangata te ne uestia 'a e tokotaha ako 'a ia 'oku tonu ke kau hono fakakaukau'i, tautautefito kapau tene ala uestia 'a e malu mo hono fakahinohino 'o e tokotaha ako he ngaue'anga.

'Oku 'i ai pe 'a e faingamalie kiate koe ke 'omi 'a e fakamatala ni he Lekooti Ngaue 'a e Tokotaha Ako pe te ke lava 'o fakapipiki 'a e fakamatala ki he Lekooti. **Kapau 'oku fiema'u ho'o tama ha liliu 'i he feitu'u ngaue ke fe'unga mo ha'ane ngaahi fiema'u makehe, 'oku tonu ke ke fetu'utaki ki he 'api ako pe ako TAFE NSW.**

Ko e taimi 'oku 'osi fakapapau'i mai ai ha lakanga, tokoni ki ho foha pe 'ofefine ke 'ilo ki he:

- toe fakataimi tepile'i 'a e ngaahi 'ekitiviti ke 'ai hano toe fakahokohoko lelei 'enau ako ki he ngaue'anga
- vala mo e ngaahi fiema'u kehe ki hono vahe ki he ngaue, hange ko e – su mapuni
- taimi kamata mo e tuku ('oku fiema'u 'a e tamaiki ako ke nau ngaue he houa ngaue totonu 'o e lakanga, kae 'oua 'e kimu'a he 7 pongipongi pe kimui he 6 efiafi pe ko e 'osi 'a e 6 efiafi kapau 'oku si'i hifo ho'o tama he ta'u 15)
- Ko e ha 'oku fiema'u ke 'ilo 'e he tokotaha ako he 'uluaki 'aho (fokotu'utu'u ki he 'alu, taimi ke a'u ai, tokotaha fetu'utaki)
- Ko e ha e me'a 'oku ma'u mei ai e me'akai he ngaue'anga, pe 'oku fiema'u ke nau o mo ha'anau me'akai.

Lolotonga 'a e vahe ki he ngaue faka'ai'ai ho'o tama ke:

- fakakakato ha ngaue 'oku tukuange ke fai pe ha fakamatala 'oku fiema'u ke tohi ki he 'ene ako
- talanoa leva ki he tokotaha kuo fili ki he fetu'utaki he taimi pe 'oku 'i ai ha faingata'a, hange ko e – hoha'a ki ho'o malu, fakatu'utamaki, lavea, fakakikihi he kautaha, fakafiufiu pe houtamaki.

Faka'ai'ai ho foha pe 'ofefine ke alea'i mo koe:

- 'oku fefe 'a e ngaue he kautaha, mei he'ene sio 'a'ana
- ko e ha 'a e ako mo e ako ngaue 'oku fiema'u ki he ngaue
- ko e ha 'a e tu'unga 'o e ngaue mo e fatongia 'o e 'iunioni
- mo'ui lelei mo e malu he ngaue (occupational health and safety) (OH&S) he ngaue'anga
- ko e ha e ngaahi fatongia mo e totonu 'a e kau ngaue he ngaue'anga
- ko e ha e me'a 'oku ako ho foha pe 'ofefine mei heni pe

me'a 'oku sai ai, anga pe te ne fiema'u nai ke ngaue'i he mala'e ni he kaha'u.

Ko 'ene 'osi pe 'a e ngaue na'e vahe ki ai talanoa leva ki ho foha pe 'ofefine kau ki he:

- alea'i 'a e lipooti mei he kautaha na'e ngaue ki ai mo e kau faiako 'oku kau ai
- fakafonu 'a e tohi fakalautelau 'o e Taukei Felave'i mo e Ngaue (*Employment Related Skills Logbook*)
- toe vakai'i 'a e palani ngaue mo e ngaue ki he kaha'u, ako, ako ngaue mo ha toe ngaue kehe ho'o tamasi'i/ ta'ahine
- fa'u pea tauhi ha kau fie ngaue fakataha 'aki ha'anau fetu'utaki ma'u pe mei heni mo ha fale'i ki ha toe vahe ngaue 'e fai, tokoni mo ha toe ngaahi faingamalie he kaha'u. Ko e fakamatala ko 'eni 'oku tonu ke lekooti ke ngaue'aki he kaha'u.

Vahe 6

Ngaahi Fetu'utaki Mahu'inga

Malo 'aupito ho'o fakamoleki hao taimi ke lau 'a e fakamatala mahu'inga he *Fakahinohino* ni. 'Oku mau tui 'oku ke falala pea ke mateuteu ke pou pou'i ho'o tamasi'i/ta'ahine 'i he 'enau ma'u 'a e faingamalie he ako mahu'inga ko ia ki he ngaue'anga 'oku 'omai 'e he 'api ako pe ako TAFE NSW.

Kapau 'oku 'i ai ha'o fehu'i, kataki 'o fetu'utaki ki he ngaahi fetu'utaki'anga ko ia 'i lalo:

- ko e Tokotaha Faifetu'utaki he Polokalama Ako ki he Ngaue'anga (workplace learning program coordinator) ho 'api ako, ako TAFE NSW pe P/C RTO. Mahalo pe ko e tokotaha fale'i ki he ngaue, tokotaha fetu'utaki 'a e VET pe ki 'Apiako ki he tokotaha Fetu'utaki ki he Ngaue (School to Work coordinator)
- ko e 'ofisi e tokotaha fale'i ki he ako ngaue 'i ho feitu'u 'i he NSW Department of Education and Training
- toko taha fale'i mei ako TAFE NSW –ko e TVET 'i he ako TAFE NSW 'oku kau ai
- ko e Tokotaha Fetu'utaki Ma'olunga he Ako ki he Ngaue'anga (Senior Coordinator Workplace Learning), Vocational Education in Schools Directorate he telefoni 02 9244 5071.

Kautaha na'e ngaue ai 'a e tokotaha ako:

(ke toki fakafonu hano vahe ki he ngaue)

Host business:	
Contact person:	
Telephone:	
Mobile:	
Address:	

© NSW Department of Education and Training (Vocational Education in Schools Directorate) November 2005

All rights reserved. Except under conditions described in the Copyright Act 1968 and subsequent amendments, no part of this publication may be reproduced by any process without permission in writing from the publisher.

This document may be photocopied to support students from NSW government schools or students enrolled in TAFE NSW institutes.

ISBN 0731384458 SCIS 1241375